

לכבוד שבת קדש – פרשת וישלח תשפ"א

זוהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

בכוון אחר הולך מדרש תנחומא ד"א ותצא דינה. ומן חטייא שאמר יעקב קטנתי מכל החסדים (בראשית לב יא), אמר ר' אחא האכלתי את אבותיך ממעשיהם ואתה אומר קטנתי? א"ל הקב"ה: יעקב בצדקתך עשיתי לך כל הנסים הללו. ואתה אומר קטנתי? אלא הרי היא יוצאה ותעמוד לך זכותך, ותצא דינה (תנחומא פרשת וישלח סימן טז). מדרש זה עומד בניגוד לכל המדרשים והמקורות המגנים את מעשה דינה (המופיע בהמשך פרשתנו וכך קושר המדרש את העניינים השונים בפרשה). מהמדרש עולה כי קטנתי הוא לא קטונתי של ניכוי זכויות, של איני ראוי, של רוב טובה לעומת המעשים, ובוודאי לא קטונתי של צידוק הדין. אלא ביקורת על עצם אמירת "קטונתי". למה תאמר "קטונתי"? אל תקטין את עצמך! אם אתה מקטין את עצמך יבוא מעשה דינה וילמד אותך שגם ממנו, בזכות ולא בחסד, תצא מחוזק. כפי שתספר לנו התורה "וַיִּסְעוּ וַיְהִי חֶתֶת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרָי בְּנֵי יַעֲקֹב".

לאחר תפילתו של יעקב ממשיכה התורה ומספרת לנו וַיִּלָּן שָׁם בְּלִילָה הַהוּא... וְהוּא לָן בְּלִילָה הַהוּא בְּמַחֲנֵהוּ: וַיִּקָּם בְּלִילָה הַהוּא וַיִּקַּח אֶת שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת אַחַד עֶשֶׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֵר אֶת מַעְבְּרַי יָבֵק; וַיִּקְחֵם וַיַּעֲבֵרם אֶת-הַנְּחָל הִיכָן עָבַר יַעֲקֹב? מה הוא עבר?

כדאי לשים לב שהתורה לא אומרת שהוא עבר את נחל יבוק. המילים המופיעות הן "מעבר יבוק", "הנחל". האם מדובר בנחל יבוק? התורה מכירה את המקום שנקרא נחל יבוק כגבול הצפוני של ארץ סיחון מלך עמון (במדבר כא, כד) וכן אחרי שלקחו בני ישראל את ארצות סיחון ועוג בעבר הירדן, היה נחל יבוק הגבול בין נחלת הראובני והגדי לנחלת חצי שבט המנשה (דברים ג, טז). אז מדוע לא לכתוב בפירוש שהוא עבר את נחל יבוק? דבר זה הביא לכך, שה"חזקוני" (פרשן מסוף המאה ה-13) לתורה, כתב שנחל יבוק זהה עם 'הַיַּרְדֵּן': "יָבֵק – יֵשׁ מִפְּרָשִׁים, הוּא הַיַּרְדֵּן שֶׁאָמַר לַמַּעֲלָה עֲבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה' (לב, יא), וכאן הוא שמו יָבֵק" (שם); התורה מדגישה שהוא עבר ב'מעבר יבוק'. רבינו בחיי מציין, שיעקב בתחילה עבר לבדו במעבר יבוק, על מנת לבדוק האם ניתן לעבור את המים בנחל יבוק: "ויעבר את מעבר יבוק - לראות אם יוכל לעבור המים ברגליו, וכאשר ראה כי כן, ויקחם ויעברם את הנחל" (לב, כד). גם האברבנאל כותב, שיעקב קודם בדק את גובה (עומק) המים במעבר יבוק, כפי שמוכח מלשון הפסוק "ויעבר את מעבר יבוק", שנאמר בלשון יחיד: "...כי לבדו הוא עבר את מעבר יבוק".

קִטְנֵתִי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל-הָאֲמֹת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת-עַבְדְּךָ כִּי בְּמִקְלִי עֲבַרְתִּי אֶת-הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הֵייתִי לְשָׂנִי מַחְנוֹת: יעקב חוזר מחרן עם נשיו וילדיו ועומד לפגוש את עשו. הוא איננו יודע מה תהיה תגובתו של עשו לפגישה ולכן כפי שרש"י אומר בעקבות המדרש הוא מתכוון. התקין עצמו לשלשה דברים לדורון, לתפלה ולמלחמה. (רש"י בראשית לב:ט). את תפילתו פותח יעקב במילים קִטְנֵתִי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל-הָאֲמֹת ומכאן הוא ממשיך ומבקש הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו. המילה קִטְנֵתִי היא מילה יחידאית בתנ"ך, מה שהביא את המדרש ובעקבות זאת מפרשים שונים לנסות ולהסביר מה פירושה.

בעקבות המשנה: "על שלוש עבירות נשים מחות בשעת לידתן" (שבת ב:ו), דנה הגמרא שם בסכנות הצפויות לגברים (שמצויים יותר בדרכים) וקובעת שגשרים ומעבורות ודומיהם, הם סכנה. לאחר שהיא מביאה שם איך רב נהג במעבורת ואיך שמואל נהג, מביאה הגמרא את הנהגתו של ר' ינאי. רבי ינאי בדיק ועבר. רבי ינאי לטעמיה, דאמר: לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס - שמא אין עושין לו נס. ואם עושין לו נס - מוכיחין לו מוכיחין. אמר רבי חנין: מאי קראה - קטנתי מכל החסדים ומכל האמת. (בבלי שבת לב ע"א). מדברי רבי ינאי ניתן להבין שתפילתו של יעקב היא שהוא נכנס עכשו למקום סכנה, ואולי לא יעשה לו נס ויניצל. וגם אם יניצל הוא חושש שינכו לו מזכויותיו מכאן ולהבא.

ר' חנין, לעומת זאת, מבין ש"קטונתי" של יעקב הוא שקטנו (נגרעו) זכויותיו עקב כל הטובה שנעשתה לו עד היום. טובה זו, הנחשבת כ"נס", היא החסד והאמת שעשה לו הקב"ה בעשרים שנותיו בבית לבן, ששרד אותן ויצא עם נשותיו ובניו מחרן בשלום. וזה היה פחדו של יעקב, שכבר מיצה את 'בנק זכויותיו' ואין לו זכויות שיעמדו לצידו ויצילוהו מעשו. בכוון זה הלך רש"י שפירש קטונתי מכל החסדים – נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי.

הרמב"ן הולך בכוון שונה ואומר: אבל "קטונתי" לומר כי קטון הוא מהיותו ראוי לכל החסדים שעשה עמו, ... וכן אמרו בבראשית רבה (עו ח): "קטונתי, רבי אבא אמר: איני כדאי". כוון זה בא לידי ביטוי בתפילת הש"ץ בימים נוראים כהכנה לתפילת העמידה במוסף "הנני העני ממעש...איני כדאי וראוי לכך", כבר הרס"ג לפניו הלך בכוון זה: "קטונתי – קטן אני ופחות מלהיות ראוי וזכאי לכל החסדים אשר עשית". כך גם הרד"ק: "איני שואל ממך לפי מעשי כי ידעתי כי אני קטן ונבזה מעשות עמי כל החסדים".

לראות הגבהו המים, כי יותר רצה לסכן עצמו מלסכן אותם באותה העברה. ועל זאת ההעברה הראשונה אמר בלשון יחיד 'וַיַּעֲבֹר אֶת מַעְבַּר יַבְק', ואחרי כן שהיה המעבר בטוח, לקח אותם אחד אל אחד והעבירם, ועל זה אומר שנית 'וַיִּקְחֶם וַיַּעֲבִירֵם אֶת הַנָּחַל' (לב, כד), כי לקחם על זרועותיו והעבירם שם" (שם). לפי זה, "מעבר יבוק" הוא מקום שבו יש מים רדודים וניתן לעבור במים מצד לצד.

מעבר מים רדודים כפי שתיארנו אנו מכירים בנהר הירדן במקומות שונים הנקראים בשם "מעברות הירדן". מעברות הירדן נזכרים בסיפור המרגלים ששלח יהושע ליריחו. במעברות אלה השתמשו המרגלים כדי לחצות את הירדן, ושם רדפו אחריהם וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת (יהושע ב:ז). לעומת זאת, כאשר בני ישראל עברו את הירדן ממזרח למערב, כדי להיכנס לארץ כנען, פסקה זרימת המים בירדן בדרך נס ולא נזקקו למעברות הירדן.

למעברות נודע ערך רב מבחינה צבאית. במקרא נזכרת כמה פעמים תפיסת המעברות כדי למנוע מהאויב לנוס כמו בסיפור גדעון בו נזכרת חסימת המעברים על ידי בני אפרים, כדי למנוע מצבא מדין לברוח והשתלטות על המים "עַד בַּיַּת בְּרָה וְאֵת הַיַּרְדֵּן". (ספר שופטים, פרק ז', פסוק כ"ד. כך גם בסיפור אהוד בן גרא כאשר נחסמה דרכו של צבא מואב לאחר שאהוד בן גרא הרג את עגלון מלך מואב (שופטים ג:כח). לכידת מעברות הירדן מנעה מצבא מואב להימלט חזרה לארצו ולשקם את הצבא. ובסיפורו של יפתח הגלעדי בספר שופטים, פרק י"ב, פסוק ה', נחסמה דרכם של האפרתים. על פי חז"ל, על הרואה את מעברות הירדן לברך "שעננה ניסים לאבותינו במקום הזה".

עד לתקופה הרומית לא היו גשרים בארץ ישראל והמילה גשר אינה מוזכרת בתנ"ך, חציית הירדן התבצעה רגלית בקיץ בעיקר ובמקומות שבהם אין הירדן עמוק והזרימה בו חלשה. השימוש במעברות נמשך גם בתקופה הרומית. בתקופה הביזנטית משתכללת המעברה והופכת למעבורת, ספינה הקשורה לחבל שמתוח משני צידי הירדן, הנוסעים היו נכנסים לספינה והספינה הייתה ככל הנראה נגררת מצד אחד של הנחל לצד שני, במפת מידבא מופיעות שתי מעברות כאלו על גבי הירדן, סוג כזה של מעברות נעלם במהלך ימי הביניים והופיע שוב בעת החדשה. כך למשל פלש סלאח א-דין בראש צבאות ערב דרך מעברות הירדן ונלחם עם הצלבנים. המעברות המשיכו לשמש כאמצעי העיקרי לחציית הירדן במהלך התקופה הערבית והטורקית.

ועד לסוף המאה התשע עשרה לא היו גשרים על גבי הירדן דרומית לכנרת וכל התעבורה בין שתי גדות הירדן התקיימה במעברות.

כך למשל חצה הצבא הבריטי במלחמת העולם הראשונה את הירדן. אותו מעבר ששימש את פרעה שישק שלושת אלפים שנה קודם לכן ובמלחמת העצמאות את צבא עיראק. אחרי מלחמת ששת הימים ופיצוץ הגשרים שעל הירדן התחילה מדיניות "הגשרים הפתוחים" למעשה ב"מעברות פתוחות" בין שתי גדות הירדן עד להקמת גשר ביילי על ידי צבא ירדן בתמיכת ישראל. בנוסף לגשרים שהיו קיימים, שימשו גם מעברות אחרות למעבר בני אדם, סחורות ואמצעי לחימה. בין הבולטים שבהם: אום צוץ - ממזרח למחולה ואום שורט - ממזרח לנערן.

וכך מופיע בשיר שכתב יורם טהר לב ללהקת גייסות השריון **בגאון הירדן / באום שורט ואום צוץ / במטע הדקלים / בחצר הקיבוץ / במקום בו הקיץ אדום ובוער / אך הגבול בו אדום ולוהט עוד יותר**

שם השריונים שם השריונים / שם השריונים מחכים לפקודה / מרכבות הברזל ואנשי הפלדה!

כך גם כתב חיים חפר, בשיר "יש לי אהוב בסיירת חרוב": **ביום הראשון כשקבענו פגישה / הלך הוא לבדוק את דרכי הגישה / של איזשהו מעבר בירדן / בבוקר חזר מנומנם וישן.**

הגדוד העברי ה - 38 של קלעי המלך שעבר כאן במלחמת העולם הראשונה, וחצה את הירדן באותן מעברות, הוא מקור השם ליישוב "נתיב הגדוד" שהוקם בבקעת הירדן לאחר מלחמת ששת הימים.

היישוב הוקם באפריל 1975 ועד להכשרת הקרקע השתכנו חברי המושב במעלה אפרים. במאי 1977 עבר למקומו הנוכחי. באוקטובר 1977 היו במושב 17 משפחות שהשתייכו לשתי קבוצות שהיו חלוקות על האופי הרצוי של המושב. באותה עת נבנו ביישוב 30 בתים נוספים לקליטה נוספת. לטענת חברים במושב, תוכנית האוטונומיה במסגרת שיחות השלום עם מצרים טרפדו את אכלוסם. בינתיים המושב התדרדר לחובות כבדים.

היישוב נותר דל אוכלוסין ונכלל ברשימת היישובים בתת-אכלוס של משרד החקלאות. במהלך השנים קלט הישוב משפחות נוספות ובתחילת 2013, כשבשישוב נמנו 87 חברים ב-44 בתי אב, הוא הומלץ להסרה מהרשימה. רוב התושבים עובדים בחקלאות כגון: גידול ירקות לייצוא, כרם, תאנים, פרחים, וייצור חשמל שמקורו באנרגיה סולארית.

בברכת שבת שלום ומבורך – הגי עמיצור

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>